

Sigita Kraniauskienė,
Margarita Gedvilaitė-Kordušienė

Kartų solidarumas Lietuvoje: anūkų priežiūros įtaka senelių gerovei

Santrauka. *Remiantis tarpgeneracinėmis solidarumo bei konflikto teorijomis, straipsnyje analizuojama senelių pagalba prižiūrint anūkus Lietuvoje. Straipsnis pagrįstas 2009 metais Demografinių tyrimų instituto atlikto „Kartų ir lyčių tyrimo“ duomenimis, kurie parodė, kad aktyviausiai senelių vaidmuo yra atliekamas nuo 50-ties iki 65-rių metų, o apie pusę anūkus prižiūrinčių senelių dar ir dirba. Svarbiausi veiksniai, lemiantys senelių dalyvavimą prižiūrint anūkus, yra senelių lytis, santuokinis statusas, subjektyvus sveikatos vertinimas bei tai, ar gyvena kartu su anūkas, ar atskirai. Siekiant nustatyti senelių dalyvavimo prižiūrint anūkus sąsajas su jų gerove, naudotas Demografinių tyrimų institute sukurtas gerovės indeksas, susijęs su demografiniais procesais. Paaiškėjo, kad senelių dalyvavimas prižiūrint anūkus susijęs ne su visais, bet tik tam tikrais senelių gerovės aspektais. Straipsnyje ir aptariama šių skirtingų gerovės aspektų diferenciacija pagal anūkų priežiūros pagalbos teikimą ar neteikimą bei kitus svarbius veiksnius – senelių amžių, lytį bei užimtumo statusą.*

Pagrindiniai žodžiai: *seneliai, vaikų priežiūra, gerovė, daugialypiai vaidmenys.*

Key words: *grandparents, child care, well-being, multiple roles.*

Įvadas

XX–XXI a. ilgėjanti gyvenimo trukmė ir visuomenės senėjimas, ypač pastaruoju metu, skatina mokslinį susidomėjimą įvairiais pagyvenusių žmonių gyvenimo aspektais. Pavyzdžiui, ilgėjanti pagyvenusių žmonių gyvenimo trukmė lemia šeimos struktūrinių ryšių kaitą – tapo įmanomas ne tik trijų, bet keturių ir netgi penkių šeimos kartų koegzistavimas (Denham and Smith 1989; Pennec 1997). Tokios XX–XXI a. išplėstinės šeimos, skirtingai nuo egzistavusių ankstesniais laikais, pasižymi ne horizontalių, bet vertikalųjų struktūrinių šeiminių ryšių

gausa, o pagyvenę šeimos nariai kelis dešimtmečius gali būti seneliais ir sykiu atlikti kitus socialinius vaidmenis (Muller and Litvin 2011). Ši problematika pastaraisiais dešimtmečiais iš tiesų susilaukė didelio tyrėjų susidomėjimo. Atliekama daug šeimos struktūros bei raidos tyrimų, formuluojamos naujos teorinės išvagos.

Įvairialypiai šiuolaikinių pagyvenusių žmonių vaidmenys leidžia kalbėti apie kokybinę bei normatyvinę šio gyvenimo tarpsnio – XX–XXI a. – kaitą. Pirmiausia, šiuolaikiniai pagyvenę žmonės neapsiriboja tik šeiminiiais vaidmenimis – tuo, kas tradiciškai apibūdina-

ma kaip senelis / senelė, bet dažnai jie užsiima įvairesne socialine veikla. Kalbėdami apie dabar Vakaruose gyvenančius vyresniojo amžiaus žmones, Ziva Muller ir Howardas Litwinas teigia, kad jiems būdingi daugelis vidurinėsios klasės bruožų: jie sveikesni, labiau išsilavinę, labiau vertina asmeninę nepriklausomybę ir socialinį dalyvavimą už šeimos tinklo ribų. Jie linkę priklausyti ne tik nuo šeimos resursų, o ir kitų – darbo, socialinių tinklų. Dėl šių priežasčių, pasak Muller ir Litwin, senelių vaidmuo dabartinėje visuomenėje yra labiau simbolinis ir mažiau funkcinis (Muller and Litwin 2011).

Antra, kalbant apie senelio/močiutės vaidmens atlikimą, reikia pabrėžti, kad anūkų turintys žmonės ne vien patys siekia šio vaidmens, bet neretai patiria normatyvinį spaudimą atlikti šį vaidmenį: jiems keliami tradiciniai lūkesčiai būti „geru seneliu/senele“ – globoti, žaisti ir prižiūrėti anūkus. Atsižvelgiant į tai, kad kasdienė vaikų, ypač mažų, priežiūra yra daug fizinių ir psichinių jėgų reikalaujanti veikla, mokslininkai pradėjo kelti klausimus, kaip senelių aktyvus dalyvavimas – pagalba prižiūrint anūkus – veikia senelių gerovę? Atlikta nemažai tyrimų, kuriuose įrodyta, kad seneliai, prižiūrintys anūkus, patiria aukštesnio lygio depresiją (Blustein et al. 2004; Fuller-Thomson and Minkler 2000) arba jų sveikata yra prastesnė nei senelių, kurie neprišideda prie priežiūros (Minkler and Fuller-Thomson 1999; Solomon and Marx 1999; Blustein et al. 2004). Gyvenimas kartu su anūkais traktuojamas kaip padidintos rizikos veiksnys, neigiamai veikiantis tiek emocinę senelių sveikatą (Blustein et al. 2004), tiek ir kitas jų socialinės gerovės sritis: prižiūrint anūkus pa-

tiriama socialinė izoliacija, finansiniai, fiziniai sunkumai, lieka mažiau laiko sau ir energijos savęs priežiūrai (Minkler 1999; Presser 1989). Kitų tyrėjų teigimu, anūkus prižiūrinčių senelių gerovę tiesiogiai veikia priežiūros dažnis. Pavyzdžiui, Bonita Bowers ir Barbara Myers (1999) studija parodė, kad pilną darbo dieną vaikus prižiūrinčios močiutės patiria daugiau sunkumų, streso, o jų pasitenkinimas gyvenimu bei savo vaidmeniu yra kur kas mažesnis nei anūkus prižiūrėjusiųjų tik dalį laiko.

Šiuose vakarų visuomenių tyrimuose dažniausiai analizuojamas vieno vaidmens – senelio/močiutės – poveikis pagyvenusio asmens gerovei. Gerokai retesni yra tyrimai, kuriuose būtų analizuojami daugialypiai (angl. *multiple*) vyresniojo amžiaus žmonių vaidmenys ir jų tarpusavio dermė bei poveikis asmens socialinei gerovei. Kaip išsamesnius tokių tyrimų pavyzdžius galima išskirti Litwino ir Mullerio (2011), Lindsey Bakerio ir Merrill Silverstein (2008) atliktus tyrimus, kuriuose ilgalaikis neigiamas vaidmenų skaičiaus poveikis senelių gerovei nenustatytas.

Lietuvoje vyresniojo amžiaus žmonių gerovės sąsają su specifiniais jų vaidmenimis tyrimai iš esmės nebuvo atliekami. Daugiausia tirti atskiri pagyvenusių žmonių gyvenimo kokybės aspektai, tokie kaip sveikata (Stepukonis ir Svenson 2007; Jurgelėnas ir kt. 2007), švietimas (Okunevičiūtė-Neverauskienė ir Moskvina 2007; Lazutka ir Skučienė 2005; Kanopienė, Mikulionienė 2006), gyvenimo sąlygos bei socio-ekonominė padėtis (Mikulionienė 2002; Stankūnienė ir Mikulionienė 2003). Yra ir bendresnio pobūdžio objektyvios (Lazutka ir kt. 2004; Mikulionienė 2003) bei subjektyvios

vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės tyrimai (Jurgelėnas ir kt. 2008; Vazonienė 2010; Juozulynas ir kt. 2009, 2010; Juozulynas 2010). Tyrimų apie šio amžiaus žmonių vaidmenis, jų kaitą bei derinimą Lietuvoje taip pat nėra gausu. 2001 m. atliktame tyrime „Gyventojų politikos vertinimas“¹ buvo tirtos gyventojų nuostatos dėl vyresnio amžiaus žmonių užimtumo ir jo kaitos senatvėje, analizuotas paramos vyresnio amžiaus žmonėms tinklas (Mikulionienė 2003). Vyresnio amžiaus vaidmenų kaitą šeimoje, pereinant iš tėvystės į senelių ir iš sutuoktinio į našlio/našlės vaidmenis analizavo Jolanta Pivoriienė (2008). Margarita Gedvilaitė-Kordušienė (2011) disertacijoje „Tarpgeneraciniai santykiai ir juos lemiantys veiksniai“ pagal socio-istorinį pjūvį nagrinėjo senelių, tėvų bei vaikų skirtumus, konstruojant santykių artumą, nuostatas apie senelių vaidmenį šeimoje ir visuomenėje. Tačiau šiuose tyrimuose daugiausiai senelių vaidmenys nebuvo pagrindinis tyrimo objektas.

Anūkus prižiūrinčių senelių gerovės tyrimo svarbą Lietuvoje, be pradžioje nurodytų demografinių veiksnių, lemia egzistuojantis vadinamas „dvigubo maitintojo“ šeimos modelis, kai dėl didelio moterų užimtumo bei šeimos politikos plėtros apribojimų kyla šeimos – darbo derinimo sunkumai, kurie skatina aktyviai išnaudoti senelių pagalbą vaikų priežiūroje. Kaip teigia Vlada Stankūnienė, Aiva Jasilionienė ir Raminta Jančaitytė 2005 metais pasirodžiusioje monografijoje *Šeima, vaikai, šeimos politika. Modernėjimo prieštara*, tėvai, auginantys mažamečius vaikus, Lietuvoje turi labai ribotą pasirinkimą, kaip vaikų ugdymą ir priežiūrą

derinti su apmokamu darbu. Anot jų, pagrindinė parama derinant šeimą ir darbą išlieka motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros atostogų sistema bei vaikų priežiūros institucijos, kurios, beje, per pastaruosius penkiolika metų išgyveno labai prieštaringą raidą (Stankūnienė *et al.* 2005; 158). Pavyzdžiui, jau paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos gyvavimo metais, devintame XX amžiaus dešimtmetyje, Lietuva buvo viena iš respublikų, kurioje lopšelių-darželių lankė dauguma mažamečių vaikų. Prasidėjus atgimimui, priėmus naujus paramos šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymus, kuriais numatyta skatinti mažamečių vaikų auklėjimą namuose, keitėsi šeimų elgsena ir nuostatos dėl ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo. Visuomenėje besireiškiančios nuostatos ir vyriausybės veiksmai šioje srityje tuo metu nebuvo nuoseklūs ir toliaregiški. Tai lėmė ikimokyklinio ugdymo sistemos nykimą – sparčiai mažėjo ikimokyklinio ugdymo institucijų. Dėl šios priežasties 1990–1995 m. ženkliai sumažėjo ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų skaičius. Minėtoje monografijoje teigiama, kad nuo 1994 m. ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo sistemos reorganizacija tapo nuoseklesnė, pradėta vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų sistemos Lietuvoje decentralizacija. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos pradėjo teikti įvairesnes socialines ir ugdymo paslaugas. Tai, anot monografijos autorių, didino ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigų patrauklumą ir poreikį joms. 2001 m. atlikto tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenimis, kurie analizuojami monografijoje, poreikis geresnėms vaikų lopšelių ir darželių sąlygoms ne tik išlieka,

¹ Tyrimą Lietuvoje atliko Socialinių tyrimų instituto Demografinių tyrimų centras (tarptautinis tyrimas „Acceptance of Population-Related Policies – PPA).

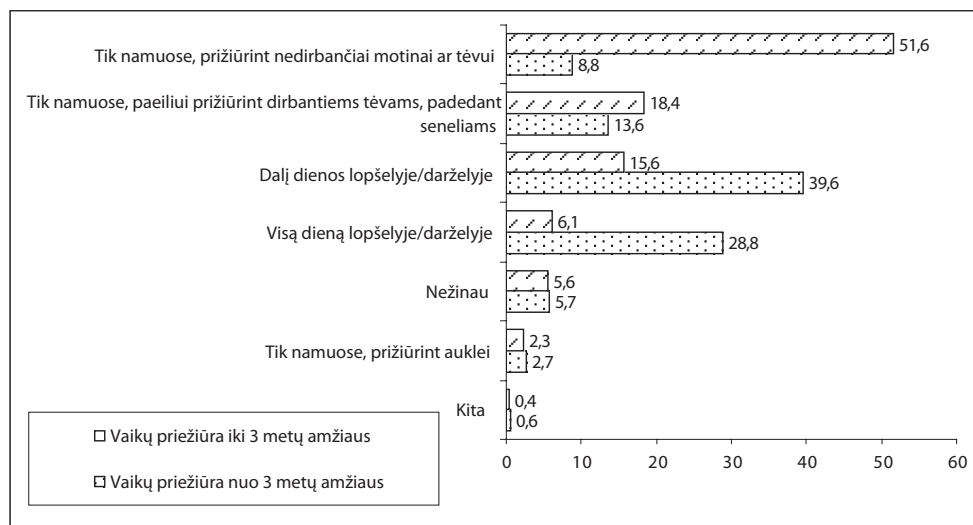
bet ir didėja. Šios paslaugos prieinamumą stabdo tokie veiksniai, kaip netolygus ikimokyklinių įstaigų pasiskirstymas mieste ir kaime, kas lemia jų pasiekiamumą, nevienodas šių paslaugų išplėtojimas atskiroms vaikų amžiaus grupėms, o taip pat vaikų priežiūros paslaugų kokybė ir kaina. Kalbant apie vaikų iki 3 metų priežiūrą, aiškėja, kad jai keliami itin aukšti reikalavimai – šių paslaugų kokybė Lietuvoje siejama su tokio amžiaus vaikų priežiūra šeimoje. Pagal minėto tyrimo duomenis, bent kol vaikui sueina 3 metai, gyventojai pirmenybę buvo linkę teikti jo priežiūrai namuose. Atostogos, skirtos vaikui iki 3 metų amžiaus prižiūrėti namuose, bei pašalpos, mokamos šių atostogų metu, palankiai vertinamos gerokai dažniau negu vaikų lopšelių paslaugos. Minėto tyrimo duomenimis, vaikų iki 3 metų priežiūroje, respondentų nuomone, turėtų dalyvauti ne tik tėvai, bet ir seneliai (Stankūnienė ir kt. 2005) (1 pav.).

Visi šie minėti faktai ir duomenys leidžia kalbėti ne vien apie normatyvinius reikalavimus senelių vaidmeniui Lietuvoje, bet ir apie gana aktyvų jų įsitraukimą į anūkų priežiūrą. Atsižvelgiant į tokį socialinį-kultūrinį kontekstą, straipsnyje siekiama ištirti senelių dalyvavimo prižiūrint anūkus situaciją Lietuvoje, atskleisti, kokie veiksniai lemia senelių įsitraukimą į anūkų priežiūros tinklus bei išnagrinėti, kaip įvairialypių vaidmenų derinimas (pavyzdžiui darbas ir anūkų priežiūra) veikia senelių gerovę.

Teorinės tarpgeneracinių santykių koncepcijos: anūkų bei senelių ryšiai

Straipsnyje keliamam tikslui pasiekti (paramos formų išskyrimui bei paramos pasekmių atskleidimui) naudojamos kartų solidarumo bei kartų konflikto teorinės koncepcijos.

Solidarumo teorija – vienas iš plačiausiai taikomų modelių, kalbant apie kelių kartų

1 pav. Skirtingo ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros būdų prioritetai (proc.)

Šaltinis: Tyrimo „Gyventojų politikos vertinimas“ duomenys (Stankūnienė ir kiti 2005)

santykius. Klasikinėje sociologijos teorijoje solidarumo koncepcijos esmė – siekis atsakyti į klausimą, kas sieja individus į kolektyvą, atskleisti sujungiančių ryšių prigimtį. Tarpgeneracinių santykių studijose šis siekis perkeliamas į ryšių tarp kartų atskleidimą. Labiausiai prie solidarumo teorijos kūrimo ir taikymo tarpgeneracinėse studijose prisidėjo amerikiečių mokslininkas Vernas L. Bengstonas su savo kolegomis. Maždaug nuo 1970 m. Bengstonas ir jo kolegos ėmė plėtoti solidarumo koncepciją, kurią ilgainiui perėmė ne tik JAV, bet ir Europos tyrėjai. Solidarumo prieigoje išskiriamos 6 dimensijos, sudarančios solidarumo modelį (Bengtson *et al.* 1991, Bengtson 2001):

1. *Bendravimo solidarumas (association solidarity)* – skirtingų kartų šeimos narių bendravimo būdai ir dažnis. Ši dimensija apima kontaktų, formalizuotų per šeimos įvykius (pvz., gimtadienių, Kalėdų susibūrimai), dažnumą kasdieniame gyvenime.
2. *Konsensuso solidarumas (consensual solidarity)* – kelių kartų šeimos narių nuomonių, vertybių ir orientacijų sutapimas; kartų sutarimo laipsnis. Tiriama, kiek sutampa šeimos narių vertybės, nuostatos ar įsitikinimai.
3. *Normatyvinis solidarumas (normative solidarity)* – lūkesčiai, susiję su vaikų ir tėvų tarpusavio išpareigojimais; elgesio normos, reglamentuojančios šeimos bendrų vertybių svarbą.
4. *Funkcinis solidarumas (functional solidarity)* – paramos cirkuliavimas (teikimas ir gavimas) tarp skirtingų kartų šeimos narių: tiek visų rūšių instrumentinė pagalba, tiek asmens priežiūros pagalba ir emocinė parama.

5. *Artumo solidarumas (affection solidarity)* – jausmai ir santykių su šeimos nariais įvertinimas (pasitikėjimas, emocinis artumas).
6. *Struktūrinis solidarumas (structural solidarity)* – tai skirtingų kartų sąveikos galimybių struktūra, atspindinti teritorinį atstumą tarp šeimos narių.

Taikant šį modelį empiriniuose tyrimuose, tyrinėjamos struktūrinės šių solidarumo elementų sąsajos, veiksniai, lemiantys solidarumo dimensijų buvimą ar nebuvimą, analizuojamos solidarumo pasekmės šeimos nariams (Bengtson *et al.* 1991). Straipsnyje analizuojamam klausimui ši prieiga naudinga dėl to, kad paaiškina tiek elgesio, tiek kitus sąveikos elementus. Ši teorija akcentuoja specifinius elementus, kurie susieja/ sutelkia šeimos narius, todėl teorija naudinga kaip išeities taškas galimoms sąveikos formoms ir būdams išskirti.

Solidarumo teorija sulaukė ir kritinių atgarsių. Ji buvo kritikuojama už negatyvių tarpgeneracinių santykių aspektų ignoravimą (Hammarström 2005; Lüscher and Pillemer 1998, Connidis and McMullin 2002a, 2002). Nemažai autorių pateikė empirinių įrodymų, kad šeiminiai santykiai tarp kartų dažnai turi ir negatyvių arba prieštarų pasekmių, – dažniausiai tai konflikto ir ambivalencijos teorijų šalininkai. Kaip teigė vienos iš jų, konflikto teorijos, atstovas L. Coseris, jei remsimės klasikine sociologijos teorija, nesunkiai rasime įrodymų, kad harmonija ir įtampa neišvengiami artimuose santykiuose, tokiuose kaip šeimos ryšiai (Coser 1966). Todėl konflikto teorijos šalininkai siūlo žiūrėti į konfliktą ir solidarumą kaip egzistuojančius kartu. Įdomu tai, kad tiek solidarumas, tiek konfliktas gali turėti teigiamas

ir neigiamas prasmes. Konfliktas paprastai kyla situacijose, kuriuose egzistuoja solidarumas, pavyzdžiui, kai rūpinamasi priklausomais šeimos nariais (Coser 1966).

Konfliktas atsiranda ir tuomet, kai asmuo tuo pat metu atlieka kelis vaidmenis, keliančius prieštarigus reikalavimus. Į straipsnyje keliamą klausimą (kokias pasekmes senelio/močiutės gerovei kelia keleto vaidmenų derinimas?) padeda atsakyti vaidmenų apkrovos (*role strain*) koncepcija, patenkanti į konflikto teorijos lauką. *Vaidmenų apkrovos* koncepcijos šalininkai pabrėžia daugybės reikalavimų, atliekant socialinius vaidmenis, kaštus (Muller and Litwin 2011; Marks 1977; Goode 1960; Coser 1956). Pagal šią koncepciją, žmogaus energijos ir laiko resursai yra riboti, o atliekant kelis vaidmenis, atsiranda daugybė reikalavimų, o tai kelia įtampą (Honk and Szeltzer 1995). Vaidmenų krūvis apibrėžiamas kaip bet kokie sunkumai atliekant vaidmenį, atsirandantys, kai asmuo susiduria su pernelyg didele įsipareigojimų našta (Goode 1960).

Šiame straipsnyje anūkų priežiūra analizuojama kaip funkcinio solidarumo tarp kartų forma – tėvų instrumentinė parama suaugusiems vaikams, o šios pagalbos pasekmės senelių gerovei atskleidžiamos remiantis konflikto teorijos idėjomis.

Analizės metodologija

Straipsnyje panaudoti 2009 m. atlikto „Kartų ir lyčių tyrimo“ duomenys. Tai longitiudinis tarptautinės „Kartų ir lyčių programos“ antros bangos tyrimas, kurį atliko Demografinių tyrimų instituto mokslininkai. Šią programą vykdo per 20 Europos ir keletas

kitų žemynų šalių (Japonija, Kanada, Australija) (Stankūnienė 2009). „Kartų ir lyčių tyrimo“ metodologiją ir metodiką kūrė JT EEK (*Europos ekonominės komisijos*) įsteigtas konsorciumas, jungiantis pajėgiausias demografijos mokslo bei kelias statistikos institucijas. Rengiant pagrindinį „Kartų ir lyčių tyrimo“ klausimyną dalyvavo ir daugelio kitų institutų bei universitetų mokslininkai. Tyrimo dizainą plėtojo ir neformali Tarptautinė darbo grupė (*International Working Group*), kuriai priklauso visų programos vykdymu suinteresuotų šalių (tarp jų ir Lietuvos – Demografinių tyrimų instituto) mokslininkai (Stankūnienė 2009; Kraniauskienė 2011; 19).

Pirmos „Kartų ir lyčių tyrimo“ bangos apklausa Lietuvoje atlikta 2006 m. Joje dalyvavo 10 036 respondentai. Antros bangos apklausa atlikta 2009 m. Joje dalyvavo 8042 respondentai, iš kurių 2294 buvo dalyvavę ir pirmos tyrimo bangos apklausoje (Kraniauskienė 2011). Remiantis kartų solidarumo teorijos prieiga, straipsnyje analizuojama specifinė funkcinės paramos forma, pagal pasiūlytą Tonya Parrot ir Bengstono (1999) funkcinės paramos klasifikaciją – *instrumentinė parama*, t. y. pagalba namų ūkyje, transportavimas ir pirkiniai, pagalba prižiūrint vaikus, pagalba sergant.

Anūkų priežiūros teikimo pagalba buvo matuojama pasitelkus tyrimo instrumento klausimus apie tai, kas respondentui padeda *nuolat* prižiūrėti vaikus; kam jis *reguliariai* padeda prižiūrėti vaikus. Šie klausimai padėjo nustatyti šios intensyviai teikiamos pagalbos teikėjų ir gavėjų tinklus. Atsižvelgus į tai, jog tokios nuolatinės/ reguliarios pagalbos mastas nebuvo labai didelis (apie 7 proc. tyrimo po-

puliacijos), nebuvo papildomai nagrinėjamas jos intensyvumas. Tačiau pagalbos mastas buvo matuojamas analizuojant bendrą šios pagalbos teikimą – tiriant visus tiek reguliarios, tiek nereguliarios, pagalbos teikimo atvejus. Tai buvo atliekama pasitelkus klausimą, ar respondentas prižiūri savo anūkus ir kaip dažnai tai daro. Kitaip tariant, buvo analizuojamas senelių įsitraukimo į anūkų priežiūrą lygis, šios priežiūros teikėjų tinklas ir jo specifika.

Taip pat nagrinėti papildomi struktūriniai veiksniai, susiję su funkcinės paramos mainais šeimoje ir sykiu solidarumo tarp kartų lygiu. Vienas toks sudėtinis struktūrinis veiksnys, nagrinėjamas šiame straipsnyje yra gerovė – objektyvi ir subjektyvi respondento gyvenimo kokybė. Skaičiuojant straipsnyje aptariamus duomenis gerovei matuoti buvo panaudotas 2012 m. Demografinių tyrimų institute sukurta „Su demografiniais procesais susijęs gerovės indeksas“² (toliau tekste – gerovės indeksas). Jis įtraukia objektyviuosius ir subjektyviuosius rodiklius – su faktiniais gyvenimo kokybės rodikliais susijusią bei subjektyvius individo vertinimus išreiškiančią informaciją. Gerovės matavimas, anot autoriaus, neapsiribojo vien tik individų pajamas bei turtą apibūdinančiais rodikliais, į indeksą buvo įtraukiamos įvairesnės individo gerovę apibūdinančios sritys. Indeksas apima platų, daugiausiai demografinių, tačiau ir socialinių, ekonominių bei fiziologinių aplinkybių spektrą. Jis apjungia šešias sritis: *veiklą ir išsilavinimą, pajamas ir turtą, santykius, sveikatą, vaikus ir emocinę gerovę*. Šios šešios pagrindinės sritys indekse dalijamos į dar smulkesnes, ats-

kirų rodiklių lygio objektyvias ir subjektyvias sritis, tokias kaip įgytas išsilavinimas, užimtumo statusas, namų ūkio nario (-ų) statusas būsto valdymo atžvilgiu, finansinės galimybės įsigyti paslaugas ir daiktus, vidutinės namų ūkio pajamos, partnerio turėjimas, namų ūkio darbų pasidalijimas, sprendimų priėmimas namų ūkyje, nesutarimai namų ūkyje, ligos, fizinių ar protinių sutrikimų ar neįgalumo buvimas, pajėgumas susilaukti vaikų, tikslo dėl vaikų skaičiaus pasiekimas. Subjektyvioji gerovės pusė, kuri yra objektyvios gerovės atspindys respondento sąmonėje, apima tokius kintamuosius kaip pasitenkinimą užimamu statusu, namų ūkio pajamų užtektinumą pragyvenimui, pasitenkinimą būstu, pasitenkinimą namų ūkio darbų pasidalijimu, pasitenkinimą santykiais su savo sutuoktiniu (-e)/partneriu (-e), savo sveikatos būklės vertinimą, dabartinius išgyvenimus, jausmus bei būsenas netolimoje praeityje, padėties šeiminingo poįčius.

Straipsnyje analizuoti tiek bendrieji objektyvios ir subjektyvios gerovės indeksai, tiek atskiri jų rodikliai: veikla ir išsilavinimas, pajamos ir turtas, sveikata, emocinė gerovė, vaikai ir santykiai. Buvo skaičiuojami šių rodiklių standartizuotų reikšmių vidurkiai 10 balų skalėje, parodantys vidutinį gerovės lygį pagal kiekvieną kintamąjį, – žemesnis ar aukštesnis – negu vidutinis lygis. Šioje skalėje 5 yra vidutinės gerovės lygio reikšmė. Reikšmės virš 5 rodo aukštesnį gerovės lygį nei vidutinis, o mažesnės – žemesnį lygį nei vidutinis. Kiekvieno kintamojo kiekvienas atvejis yra respondento individualią gerovę aprašanti reikšmė tam tikroje gerovės srityje, o

² Autorius Artūras Gataūlinas. Šis indeksas pristatomas remiantis autoriaus pateikta informacija.

jų vidurkis atspindi vidutinį tiriamos populiacijos gerovės lygį tam tikroje srityje. Gerovės indekso skirtumams pagal respondentų lytį, amžių, užimtumą bei anūkų priežiūros pagalbos teikimą ar neteikimą statistiniam reikšmingumui nustatyti buvo panaudotas ANOVA, taip pat Post Hoc Tukey testai.

Siekiant išsiaiškinti, kokie veiksniai lemia senelių dalyvavimą prižiūrint anūkus, atlikta dvinarė logistinė regresija. Priklausomas kintamasis buvo anūkų priežiūra: anūkus prižiūrinčių³ respondentų atsakymai priskirti 1, o neigiami atsakymai – 0. Kaip nepriklausomi kintamieji į regresijos modelį įtrauktos socialinės demografinės senelių bei anūkų charakteristikos: senelių bei anūkų amžius, gyvenimas kartu ar atskirai, vaikų bei anūkų skaičius, senelių išsilavinimas, sveikata, partnerystės statusas, namų ūkio pajamos. Tyrimo instrumente prižiūrimo anūko amžius buvo fiksuojamas tik vienintelio anūko atveju. Jei respondentas turi daugiau anūkų, buvo klausiama apie jauniausio ir vyriausio anūko amžių, bet šie klausimai nebuvo susieti su anūko(-ų) priežiūra. Dėl šios priežasties konstruoti du logistinės regresijos modeliai: kai respondentas turi vieną (Modelis A) ir daugiau nei vieną anūką (Modelis B).

Bendrosioms senelių charakteristikoms bei anūkų priežiūros pagalbos analizei buvo pasirinkta tyrimo populiacija virš 50-ties metų amžiaus. Senelių gerovės skirtumams atskleisti analizuojamoji populiacija susiaurinta iki trijų

penkiamėčių amžiaus kohortų nuo 55 iki 69 metų. Tokio pasirinkimo priežastys yra plačiau pakomentuojamos tolimesnėje straipsnio dalyje.

Anūkų priežiūros situacija Lietuvoje

Šiuo metu Lietuvoje senelio „karjera“ pradedama įkopus į penktąją gyvenimo dešimtį. 2009 m. duomenimis, Lietuvoje anūkų jau turi 1 proc. 40–44 metų amžiaus vyrų ir 6 proc. to paties amžiaus moterų (2 pav.). 45–49 metų amžiaus grupėje senelių skaičius tarp vyrų siekia 14,3 proc., tarp moterų – 20,9 proc. Moterys proporciškai sudaro didesnę dalį tarp anūkų susilaukusiųjų nei vyrai, visose amžiaus kohortose, ypač jaunesnėse (1 lent.).

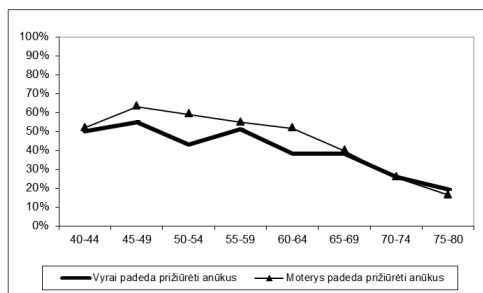
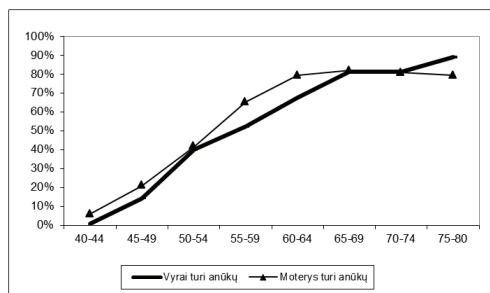
Aktyviausiai senelių vaidmuo yra atliekamas nuo 50-ties iki 65-rių metų (2 pav.). Nustatyta, kad vidutinis anūkus prižiūrinčių senelių ir močiucių amžius yra vienodas – 55,5 metai. Remiantis čia aptariamo 2009 m. tyrimo duomenimis, 50 proc. vyrų pirmą kartą seneliais tapo nuo 45,2 iki 53,2 metų, o tiek pat moterų močiutėmis – nuo 44 iki 51,7 metų amžiaus. Vyrų pirmojo anūko susilaukimo amžiaus mediana⁴ yra 48,8, o moterų – 47,4 metai. Savo septintojo gyvenimo dešimtmečio pradžioje anūkų būna susilaukę jau apie 80 procentų žmonių, o jų įsitraukimo į jaunosios kartos priežiūrą lygis yra santykinai aukštas (2 pav.). Palyginimui galima pateikti tarptautinio 2003–2004 metų tyrimo SHARE, kuriame buvo tiriama senelių dalyvavimas dvylikoje ES šalių⁵, rezultatus.

³ Anketoje buvo prašoma nurodyti teikiamos priežiūros dažnumą: „Ar dažnai padedate prižiūrėti savo anūkus?“ ir prašoma nurodyti dažnį.

⁴ Iki šio amžiaus pusė visos populiacijos pirmą kartą tapo seneliais/močiutėmis.

⁵ Didžiojoje Britanijoje, Austrijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Olandijoje, Ispanijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Danijoje, Graikijoje, Šveicarijoje ir Belgijoje.

2 pav. Bendras senelių ir padedančiųjų prižiūrėti anūkus senelių kiekis pagal lytį ir amžių (proc.)

Nustatyta, kad ES šalyse daugiau nei pusė senelių teikia priežiūrą anūkam, jaunesniems nei 16 metų, tai vertinama kaip aukštas senelių dalyvavimo anūkų priežiūroje lygis (Glaser and Gessa 2012). Tačiau palyginus priežiūros dažnumą, atsiskleidžia nemaži skirtumai tarp šalių: Italijoje, Ispanijoje ir Graikijoje reguliariai (bent kartą per savaitę ar dažniau) priežiūrą teikia 40 proc. senelių, kai tuo tarpu Švedijoje, Prancūzijoje, Danijoje – apie 20 proc. senelių (Glaser and Gessa 2012).

Lyginant šiuos rezultatus su „Kartų ir lyčių tyrimo“ duomenimis, pagal anūkų priežiūrą Lietuva patenka į šalių, kurioje priežiūra anūkam teikiama dažniausiai, grupę. Duomenys parodė, kad tarp 40–64 metų amžiaus senelių, kartą per savaitę ar dažniau anūkus prižiūri 37,3 proc. senelių. Bendrai „aktyvių“, t.y. į reguliarią ar nereguliarią, dažną ar retą anūkų priežiūrą įsitraukusiųjų yra apie pusė, o moterys

dažniau dalyvauja anūkų priežiūroje nei vyrai (2 pav.). Ypač tai galima pasakyti apie jauniausių kohortų moteris, kurios tose kohortose ir šiaip sudaro didesniąją anūkų susilaukusiųjų dalį (1 lent.).

Septintojo gyvenimo dešimtmečio vidurį pasiekusių senelių ir močiucių išsitraukimas į anūkų priežiūrą santykinai susilygina ir mažėja. Be abejo, tai yra susiję tiek su pačių anūkų amžiumi, – jiems augant mažėja tokios globos poreikis, tiek su pačių senelių amžiumi, – jiems tampa vis sunkiau prižiūrėti anūkus.

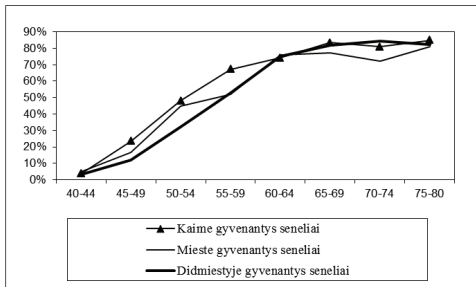
Kalbant apie bendrąsias senelių charakteristikas Lietuvoje, svarbu pažymėti, kad yra tam tikri šios populiacijos skirtumai kaimuose ir miestuose. Nustatyta, kad 2009 m. daugiau jaunesnių, iki 60 metų amžiaus, senelių gyveno kaime, mažiau mieste, bet tokio amžiaus didmiesčių seneliai dažniau buvo įsitraukę į anūkų priežiūrą nei jų bendraamžiai, gyvenantys kaime

1 lentelė. Moterų ir vyrų dalis tarp anūkus turinčiųjų pagal amžiaus kohortas (proc.)

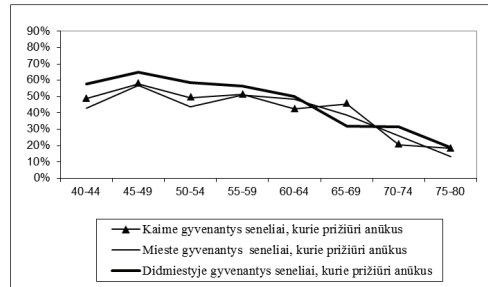
	Senelių amžiaus kohortos							
	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74	75–80
Vyrai	12,00	36,00	43,57	43,20	35,29	37,34	41,03	41,25
Moterys	88,00	64,00	56,43	56,80	64,71	62,66	58,97	58,75

(3 pav.). Vis dėl to, kaip vėliau pamatysime, regresijos analizė parodė, kad gyvenvietės tipas nėra reikšmingas veiksnys didinantis šansus teikti anūkų priežiūros pagalbą. Tačiau skirtumai tarp anūkus prižiūrinčiųjų skaičiaus kaime

o neretai dar ir savo tėvus. Tai gali kelti vidinę įtampą bei konfliktus tarp kartų. Apžvelgus bendrąsias anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių charakteristikas Lietuvoje, toliau detaliau panagrinėsime anūkų priežiūros veiksnius.

3 pav. Bendras senelių ir padedančiųjų prižiūrėti anūkus senelių skaičius pagal gyvenamąją vietą ir amžių (proc.)

ir mieste matyti ir galbūt tai iš dalies susiję su kiek skirtingais normatyviniais seneliams keliamiems lūkesčiais mieste ir kaime. Pavyzdžiui, gyvenantys kaimuose santykinai rečiau pritarėdavo teiginiui, kad „Seneliai turėtų prižiūrėti anūkus, jeigu anūkų tėvai negali to padaryti“. Tokių kaimuose buvo 42,7 proc., tuo tarpu miestuose – 50,7, o didmiesčiuose 47,5 proc.

Kaip parodė tyrimo duomenys, anūkus padedantys prižiūrintys seneliai yra gana aktyvūs. 45,5 proc. jų yra dirbantys, apie 4,7 proc. bedarbiai, o 31,1 – pensininkai. Svarbu pastebėti ir tai, kad tarp visų dirbančių senelių kiek daugiau nei pusė (55, 2 proc.) prižiūri anūkus, tuo tarpu tarp pensijoje esančių senelių anūkus prižiūri tik trečdalis (31,1 proc). Galima sakyti, kad tam tikra visuomenės dalis, įkopusi į penktąją ir šestąją gyvenimo dešimtį, neretai turi derinti darbinį karjerą ir pasikeitusius šeiminius vaidmenis – ir dirbti, ir padėti prižiūrėti anūkus,

Anūkus prižiūrinčių/neprižiūrinčių senelių charakteristikos bei veiksniai, lemiantys anūkų priežiūrą

Remiantis užsienyje atliktų tyrimų apžvalga, veiksniai, lemiančius senelių dalyvavimą anūkų priežiūroje, galima skirstyti pagal socialines demografines senelių bei anūkų charakteristikas. Anūkų priežiūrą lemia tokie dalykai, kaip senelių lytis, senelių bei anūkų amžius, gyvenimas kartu ar atskirai, vaikų bei anūkų skaičius, išsilavinimas, senelių sveikata, jų partnerystės statusas, pajamos bei gyvenamoji vieta (Baydar and Gunn 1998; Kivett 1991; Cherlin and Furstenberg 1986). Atlikta „Kartų ir lyčių tyrimo“ duomenų regresinė analizė leido nustatyti, kiek svarbūs šie veiksniai senelių dalyvavimui anūkų priežiūroje Lietuvoje. Vienas iš svarbiausių universalų anūkų priežiūrą lemiančių veiksnių yra lytis. Tiek anksčiau pateikti duomenys (2 pav.), tiek regresinė analizė patvirtino, kad anūkus dažniau

prižiūri moterys, ne vyrai, o vyrų šansai prižiūrėti anūkus apie 60% mažesni nei moterų (5 lent.). Tiesa, 2 pav. pateikti duomenys nerodo labai didelio atotrūkio tarp senelių ir močiucių išitraukimo į anūkų priežiūrą. Tačiau šie duomenys paremti, kaip jau buvo minėta, vien fakto apie pagalbą konstatavimu. Kitaip tariant, net anūko paglobojimas vieną kartą per metus buvo fiksuotas kaip anūkų priežiūra. Galima būtų pridurti, kad šie duomenys labai nuosekliai atspindi ir tyrimo metu visuomenėje fiksuotus normatyvinio solidarumo lūkesčius senelių atžvilgiu. Tiek vyrai, tiek moterys panašiai dažnai pritaria teiginiui „Seneliai turėtų prižiūrėti anūkus, jeigu anūkų tėvai negali to padaryti“. Su šiuo teiginiu sutinka 47,2 proc. moterų ir 44,8 vyrų, atitinkamai 38,8 proc. moterų ir 40,8 proc. vyrų laikosi neutralios pozicijos, o 13,9 proc. moterų ir 14,5 proc. vyrų nepritaria šiam teiginiui.

Vis dėl to grįžtant prie anūkų priežiūros skirtumų pagal lytį analizės, galime konstatuoti, kad tyrimo duomenys ne vien patvirtina šias bendrąsias tendencijas, pastebimas ir kitose šalyse, tačiau ir suteikia progą atidžiau panagrinėti anūkų priežiūros ypatumus Lietuvoje. Pavyzdžiui, nustatyta, kad iš esmės visa anūkų priežiūros pagalba struktūruojama daugiausia pagal moterišką šeimos liniją. Tiek moterys, tiek vyrai nurodo, kad *pastoviai* prižiūrėti vaikus jų motinos jiems padeda žymiai dažniau nei jų tėvai (2 lent.). Moterys dažniau nei vyrai nurodo, kad *pastoviai* prižiūrėti vaikus padeda jų motinos, o vyrai dažniau nei moterys nurodo, kad tai padeda daryti partnerės motina. Jie taip pat dažniau nurodo ir partnerės brolių ar seserį. Moterys rečiau mini partnerio motinos, taip pat ir partnerio brolio ar sesers, pagalbą.

2 lentelė. **Pastovios anūkų priežiūros teikėjų tinklas (proc.)**

Kas padeda prižiūrėti anūkus	Vyrai	Moterys
Dabartinio/ės sutuoktinio/ės ar partnerio/ės brolis arba sesuo	4,2%	1,8%
Biologinis tėvas	9,3%	7,2%
Biologinė motina	31,2%	48 %
Biologinis dabartinio/ės partnerio/ės ar sutuoktinio/ės tėvas	5,5%	3,9%
Biologinė dabartinio/ės partnerio/ės ar sutuoktinio/ės motina	29,1%	15,3%
Brolis	0,4%	1,8%
Sesuo	4,6%	5,7%

3 lentelė. **Pastovios anūkų priežiūros gavėjų tinklas (proc.)**

Kam padeda prižiūrėti anūkus	Vyrai	Moterys
Dukrai nuo dabartinio/ės partnerio/ės ar sutuoktinio/ės	34%	21,3%
Sūnui nuo dabartinio/ės partnerio/ės ar sutuoktinio/ės	13,7%	10,3%
Dukrai nuo buvusio/s partnerio/ės ar sutuoktinio/ės	1,3%	24,3%
Sūnui nuo buvusio/s partnerio/ės ar sutuoktinio/ės	1,3%	6,6%
Broliai	3,3%	3,7%
Seseriai	7,8%	6,6%

Panagrinėjus senelių ir močiucių atsakymus apie tai, kam jie *pastoviai* padeda prižiūrėti anūkus, pasitvirtino ankščiau minėta situacija, bei paaiškėjo ir tam tikros naujos detalės. Vyrai ir

moterys dažniau teikia nuolatinę pagalbą savo dukrų, o ne sūnų vaikams, taip pat dažniau padeda prižiūrėti anūkus savo seserims, o ne broliams (3 lent.). Paaiškėjo ir įdomus faktas, kad moterys „neskaido“ savo anūkų pagal partnerystės su jų seneliais statusą, o vyrai tai daro labai akivaizdžiai. Jie ištraukę (o gal yra įtraukiami) tik į anūkų iš dabartinės partnerystės priežiūrą, tuo tarpu moterys prižiūri tiek anūkus iš ankstesnės partnerystės, tiek iš esamos, ypač dukterų. Vadinas, aktyvus vyrų, kaip senelių vaidmuo, skirtingai nei moterų aiškiai apribojamas jų partnerystės statuso.

Šie duomenys dar kartą patvirtina tezę, kad šeima kaip socialinė institucija yra moterų veiklos sritis, kiek mažiau susijusi su vyrų gyvenimo trajektorijomis. Atitinkamai moterys šioje institucijoje aktyviausiai konstruoja ir palaiko santykius, tad galima pritarti mokslininkams šią situaciją aiškinantiems tuo, kad šeiminiai ryšiai pagal „moterišką liniją“, – ryšys tarp dukterų ir motinų šeimoje dažnai laikomas vienu intensyviausių ir ilgiausiai besitęsiančių (Hagestad 1984; Rossi and Rossi 1990). Kaip matėme iš čia aptariamų duomenų, per motinas, dukras, žmonas ir seseris taip pat konstruojamas ir anūkų priežiūros tinklas. Tokia išskirtinai su moterimis siejama pagalba prižiūrint priklausomus šeimos narius neretai mokslininkų įvardijama kaip priežiūros feminizacijos problema (Post 1990; Davis 1995; Walker et al. 1995). Ji sukelia įvairias kitas problemas. Viena iš jų ta, kurią kėlė konfliktų teorijos atstovai, teigdami

apie vaidmenų derinimo įtampą. Moterys susiduria su įtampomis derinant priežiūrą su apmokamu darbu, laisvalaikiu; dėl to kenčia moterų gerovė. Kita vertus, dėl didelio moterų įsitraukimo, vyrai atsiriboja/ar yra atribojami nuo dalyvavimo prižiūrint priklausomus šeimos narius. Kai kurie mokslininkai pastarąjį aspektą linkę aiškinti *motinystės saugos* (angl. *maternal gatekeeping*) veikimu. Motinystės saugojimas yra moterų nuostatos bei elgsena, ribojanti ir kontroliuojanti tėvo dalyvavimą namų ūkyje (Kraniasukas 2009; 191).

Kalbant apie selektyvų senelių, o ne močiūčių elgesį savo anūkų iš esamos ir buvusios partnerystės atžvilgiu, reiktų pastebėti daugelio tyrėjų nustatytą tendenciją, jog senelių skyrybų įvykis kelia pavojų ryšiams tarp kartų (Kivett 1991). Tai patvirtina ir regresinė čia nagrinėjamų duomenų analizė⁶. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad susituokusių senelių šansai prižiūrėti anūkus yra apie du kartus didesni nei išsiskyrusių (tiek turint vieną anūką, tiek daugiau) (5 lent.). Panašūs rezultatai buvo nustatyti, remiantis pirmos „Kartų ir lyčių tyrimo“ bangos rezultatais. Analizuojant suaugusių vaikų bei tėvų santykius, paaiškėjo, kad skyrybos neigiamai veikia suaugusių vaikų bei tėvų solidarumą, ypač santykius su tėvu (Gedvilaitė-Kordušienė 2011). Šie rezultatai leidžia formuluoti išvadą apie neigiamą skyrybų poveikį kelioms šeimos sub-sistemoms: tėvų-vaikų, anūkų-senelių. Ypač dėl to nukenčia šeimos ryšiai „pagal vyrišką liniją“.

⁶ Respondentų „partnerystė“ regresijos modelyje skirstyta į tris kategorijas: vedę (turi kartu gyvenantį partnerį ir yra įregistravę santuoką), išsiskyrę (neturi kartu gyvenančio partnerio, o paskutinė partnerystė baigėsi skyrybomis), našliai (neturi kartu gyvenančio partnerio, o paskutinė partnerystė baigėsi sutuoktinio(-ės)/partnerio(-ės) mirtimi).

Senelių amžius yra tarp dažniausiai nurodomų veiksnių, lemiančių senelių bei anūkų ryšį (Kivett 1991). Paprastai tyrimuose nustatoma tendencija, kad vyresnis senelių amžius mažina senelių aktyvumą (Baydar and Gunn 1998). Visgi regresijos modelis atskleidė, kad lyginant vyresnių bei jaunesnių senelių grupes, reikšmingų skirtumų nepastebėta (5 lent.). Kaip jau minėta anksčiau, dažniausia anūkus padeda prižiūrėti⁷ į šestą dešimtį įkopę seneliai. 2009 metų duomenimis, intensyviausiai anūkus prižiūrėti padeda 53–62 metų vyrai ir 50–69 metų moterys. Tokiame amžiuje didelė populiacijos dalis tapta seneliais, turi jau ne vieną anuką, o kol šie maži, reikalinga intensyvesnė senelių pagalba. Vėliau, anūkams paaugus, poreikis sulaukti pagalbos iš senelių mažėja. Juo labiau, kad vaikų priežiūros funkciją vyresniame vaikų amžiuje perima ir vaikų priežiūros institucijos.

Kontroliuojant respondento socialinės padėties veiksnį, tokius kaip išsilavinimas ir pajamos⁸, regresinės analizės metu jokių reikšmingų ryšių su anūkų priežiūra nenustatyta (5 lent.). Tokia tendencija atitinka tarptautinių tyrimų rezultatus, kuriuose šie veiksniai nėra išskiriami kaip itin svarbūs – lemiantys anūkų priežiūros dažnį bei intensyvumą (Kivett 1991). Papildomai nagrinėjant kryžminių dažnių lenteles taip pat nebuvo matomi akivaizdūs senelių elgesio prižiūrint anūkus skirtumai pagal jų išsilavinimą. Pavyzdžiui, negalima būtų vienareikšmiškai teigti, kad aukštesnis senelių išsilavinimas lemia jų didesnę įsitraukimą į anū-

kų priežiūrą ar atvirkščiai. Vėliau kiek detaliau aptarsime šiuos skirtumus.

Kalbant apie anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių pajamas, detalesnė tyrimo rezultatų analizė vis dėl to atskleidė tam tikrus skirtumus. Paaiškėjo, kad yra tam tikra pajamų diferenciacija: prisidedantys prie anūkų priežiūros seneliai yra santykiškai turtingesni už anūkų neprižiūrinčius. Pavyzdžiui, teigiančiųjų, jog padeda prižiūrėti savo anūkus pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį siekia 1003,3 Lt, o nepadedančiųjų – 887,7 Lt. Taip pat yra anūkų prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių pajamų diferenciacija pagal lytį ir gyvenamąją vietą. Vidurkių palyginimas grupėse parodė, kad anūkus prižiūrėti padeda turtingesnės močiutės ir neturtingesni seneliai ($p < 0,05$). Teigiančiųjų, jog padeda prižiūrėti savo anūkus močiučių pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį siekia 1055,2 Lt, o nepadedančiųjų – 853,8 Lt. O senelių situacija priešinga: teigiančių, kad padeda prižiūrėti anūkus pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį siekia 915,2 Lt, o nepadedančiųjų – 935,6 Lt.

Mažesniuose miestuose bei kaimuose gyvenančių anūkus prižiūrinčių senelių pajamos aukštesnės nei anūkus neprižiūrinčiųjų (4 lent.). Nors didelės pajamų diferenciacijos tarp didmiesčiuose gyvenančių anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių nėra, tačiau ir čia matomas pajamų skirtumas prižiūrinčiųjų naudai. Tai, kad anūkus prižiūrinčiųjų pajamos yra bendrai kiek aukštesnės nei neprižiūrinčiųjų,

⁷ Čia matuota nediferencijuota pagal intensyvumą pagalba.

⁸ Kintamasis „pajamos“ apima visas šeimos pajamas, kurias visi šeimos nariai ir respondetas gavo per pastaruosius 12 mėnesių iš visų šaltinių. Respondento buvo prašoma nurodyti bendrą metinę pajamų sumą.

4 lentelė. **Padedančių ir nepadedančių prižiūrėti anūkus pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį pagal gyvenamąją vietą (Lt)**

	Nepadeda prižiūrėti anūkų	Padedą prižiūrėti anūkus
Kaimas	809,25	970,44
Miestas	868,19	1015,20
Didmiestis	988,39	1034,72

didele dalimi lemia šios senelių grupės amžius bei užsiėmimas. Kaip jau minėta, šie seneliai dažniau yra jaunesnio amžiaus dar dirbantys. Taip pat įtakos gali turėti tai, kad anūkus prižiūrintys seneliai dažniau turi partnerį (66,4 proc.) nei yra vieniši (33,6 proc.) – poros paprastai gauna didesnes namų ūkio pajamas nei vieniši asmenys. Vis dėl to teigti, jog anūkus prižiūrėti dažniau imasi daugiau pajamų turintys seneliai, nei mažiau pasiturintieji, remiantis šiais duomenimis, būtų sudėtinga. Negalima tvirtinti, kad pinigų kiekis lemia apsisprendimą teikti tokią pagalbą. Galima būtų pasakyti, kad aukštesnis anūkus prižiūrinčiųjų senelių pajamų lygis padidina tikimybę, kad tėvai padės suaugusiems vaikams dvigubai, – ne tik investuodami savo laiką į anūkų priežiūrą, bet sykiu paremdami savo vaikų šeimas ir materialiai.

Regresijos pagalba nustatyta, kad užimtumo statusas, kuriantis struktūrines galimybes sąveikai su anūkais vykti (su užimtumu susiję laiko resursai, materialinės galimybės ir t.t.), taip pat įtakos anūkų priežiūrai neturi (5 lent.). Taigi

vien atsižvelgiant į senelių užimtumą (dirba, yra pensijoje, ar kita), negalima būtų prognozuoti, kad kažkuri grupė turės didesnius šansus padėti prižiūrėti anūkus. Greičiau reiktų dar kartą akcentuoti, kad anūkų priežiūros pagalba dažniausiai reikalinga ir teikiama tokiaame amžiuje, kuomet seneliai dar yra aktyvūs darbo rinkos dalyviai. Detalesniam senelių užimtumo kaitos sąsajų su anūkų priežiūra nustatymui ateityje tikslinga atlikti longitudinalinių „Kartų ir lyčių tyrimo“ duomenų analizę.

Prastesnė senelių sveikata⁹ gali apriboti kontaktus su jaunesne karta ir instrumentinę paramą jai (Cherlin ir Furstenberg 1986; Kivett 1991). Nesunku nuspėti, kad seneliai, prasciau vertinantys sveikatą, turi mažesnius šansus prižiūrėti anūkus nei seneliai, kurie sveikatos būklę vertina geriau (5 lent.). Anūkų amžius paprastai siejamas su gyvenimo kelio etapais: nuo anūkų gimimo iki paauglystės seneliai labiausiai būna įsitraukę į jų priežiūrą, kai anūkai yra paaugliai – mažiau, o anūkams suaugus bendraujama dažniau, ypač jei seneliai gyvena netoliese (Kivett 1991). Reikšmingas veiksnys yra jauniausio anūko amžius. Kuo vyresnis jauniausias anūkas, tuo senelių šansai jį prižiūrėti mažesni.

Kaip vieną svarbiausių veiksnių, lemiančių senelių bei anūkų solidarumą, tyrėjai dažnai nurodo geografinį atstumą (Cherlin and Furstenberg 1986; Kivett 1991). Nors šio veiksnio poveikio tyrimo instrumentas neleido tirti, galima buvo pasižiūrėti kitus su vietove ir geografiniu atstumu susijusius rodiklius.

⁹ Sveikatos vertinimo kintamasis konstruotas jungiant kelis klausimus: „Kokia jūsų sveikatos būklė?“ ir „Ar jūs turite kokių nors fizinių ar protinių sveikatos sutrikimų ar neįgalumą, kurie riboja gebėjimą savarankiškai atlikti kasdienę veiklą?“. Jei respondentai į pirmąjį klausimą atsakė „labai gera“, „gera“, „vidutiniška“, o į antrąjį atsakė neigiamai, atsakymai priskirti prie „geros sveikatos“ kategorijos. Kiti pasirinkti atsakymai priskirti „blogos sveikatos“ vertinimo kategorijai.

Regresijos modelis atskleidė, kad gyvenvietės tipas nėra reikšmingas veiksnys, didinantis šansus teikti anūkų priežiūros pagalbą, tačiau anūkų priežiūra stipriai susijusi su gyvenimu kartu ar atskirai (5 lent.). Natūralu, kad gyvenimas kartu su anūkais didina priežiūros šansus. Regresijos modelio rezultatai rodo, kad kartu gyvenančių senelių šansai teikti pagalbą yra net šešis kartus didesni, nei atskirai gyvenančių.

Kartu gyvenantys seneliai lanksčiau gali derinti priežiūros laiką, gali būti geriau susipažinę su anūkų poreikiais. Nors Europos šalyse namų ūkių, kuriuose gyventų trys kartos, dalis mažėja (Glaser and Gessa 2012), Lietuvoje tarp respondentų, turinčių bent vieną anuką, kartu su anūkais gyvena ne tokia maža dalis – 7,7 % senelių. Iš jų padeda prižiūrėti anūkus daugiau nei pusė – 68,9% senelių.

5 lentelė. Galimybės (B) ir galimybių santykis (exp b) įsitraukti į anūkų priežiūros tinklus

	Modelis 1		Modelis 2	
	B	Exp b	B	Exp b
SENELIŲ CHARAKTERISTIKOS				
Lytis				
Vyrai	-0,53*	0,59	-0,49**	0,61
Moterys	Ref	Ref	Ref	Ref
Amžius				
Iki 59	n.	n.	n.	n.
60–69	n.	n.	n.	n.
70–79	Ref	Ref	Ref	Ref
Partnerystės statusas				
Susituokę	0,97**	2,64	0,57*	1,78
Našliai	n.	n.	n.	n.
Išsiskyrę	Ref	Ref	Ref	Ref
Išsilavinimas				
Žemesnis nei vidurinis	n.	n.	n.	n.
Vidurinis	n.	n.	n.	n.
Aukštasis	Ref	Ref	Ref	Ref
Užimtumas				
Dirbantys	n.	n.	n.	n.
Bedarbiai	n.	n.	n.	n.
Pensininkai	n.	n.	n.	n.
Kita	Ref	Ref	Ref	Ref
Vaikų skaičius	n.	n.	n.	n.
Sveikatos vertinimas	n.	n.	n.	n.
Blogas	n.	n.	-0,38*	0,69
Geras	Ref	Ref	Ref	Ref
Namų ūkio pajamos	n.	n.	n.	n.
Gyvenimas kartu ar atskirai su anūkais				
Gyvena kartu	n.	n.	1,81***	6,11

	Modelis 1		Modelis 2	
	B	Exp b	B	Exp b
Gyvena atskirai	n.	n.	n.	n.
Gyvenvietės tipas				
Kaimai (iki 10 tūkst.)	n.	n.	n.	n.
Miestai (nuo 10 iki 100 tūkst.)	n.	n.	n.	n.
Didieji miestai (daugiau nei 100 tūkst.)	Ref	Ref	Ref	Ref
ANŪKŲ CHARAKTERISTIKOS				
Anūkų skaičius	–	–	n.	n.
Vienintelio anūko amžius	0,00***	1,00	–	–
Jauniausio anūko amžius	–	–	-0,10***	0,91
Vyriausio anūko amžius	n.	n.	n.	n.
Konstanta	-26,10***	0,00	1,60	4,93
Atvejai įtraukti į analizę (N)	436		920	
Prognozuojama variacijos dalis (%)	68,1		67,4	
Cox & Snell	0,20		0,19	
Nagelkerke	0,27		0,26	
-2 Log pseudolikehood	506,363		1050,79	

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$, n. = nereikšminga

Apibendrintai galima teigti, kad svarbiausi veiksniai, lemiantys senelių dalyvavimą anūkų priežiūroje, yra senelių lytis, santuokinis statusas, sveikatos vertinimas bei gyvenimas kartu ar atskirai. Veiksmų analizė atskleidė specifinius Lietuvos kontekstui būdingus bruožus, tokius, kaip lyčių skirtumų sąsajos su santuokiniu statusu bei moteriškosios linijos dominavimas organizuojant anūkų priežiūrą. Dabar detaliau panagrinėsime tai, kaip kelių vaidmenų derinimas veikia senelių gerovę ir atskirus jos aspektus.

Anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių gerovės skirtumai

Siekiant nustatyti senelių vaidmenų derinimo pasekmes jų gerovei, iš visos senelių populiacijos buvo atrinktos trys aktyviausiai anūkus prižiūrinčias kohortas – 55–59; 60–64; 65–69 metų amžiaus respondentų grupės. Jos pasi-

rinktos ir dėl to, kad šiame gyvenimo tarpsnyje vyksta itin svarbūs vaidmenų pokyčiai – žmogus ne tik tampa seneliu ar senele ir imasi vykdyti šį vaidmenį, bet taip pat pradeda trauktis iš darbo rinkos ir išeina į pensiją. Galima teigti, kad 55–59 metų seneliai – dažniausiai dirbantys, tik nedidelė jų dalis yra bedarbiai. Tarp 60–64 metų sulaukusių senelių taip pat yra dirbančių, tačiau reikšminga jų dalis jau išeina į pensiją. Tuo tarpu 65–69 metų sulaukę seneliai – dauguma pensininkai. Atsižvelgiant į šiuos amžiaus bei užimtumo kriterijus, analizuojami skirtumai tarp šių senelių (vyrų ir moterų) grupių:

- 55–59 m. dirbantys, prižiūrintys ir neprižiūrintys anūkus;
- 60–64 m. dirbantys, prižiūrintys ir neprižiūrintys anūkus;
- 60–64 m. pensininkai, prižiūrintys ir neprižiūrintys anūkus;

- 65–69 m. pensininkai, prižiūrintys ir neprižiūrintys anūkus.

Anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių suskaidymas į amžiaus kohortas ir suskirstymas pagal užimtumo statusus leido atskleisti du svarbius dalykus. Pirmiausia galima buvo panagrinėti, kaip senelių gerovė priklauso nuo darbinio užimtumo ir darbo derinimo su anūkų priežiūra. Kitaip tariant, analizavome, ar anūkus prižiūrinčių ir dirbančių senelių gerovė pranoksta dirbančių anūkus neprižiūrinčiųjų ir kaip ji skiriasi nuo anūkus prižiūrinčių/neprižiūrinčių senelių pensininkų. Nagrinėta, ar didesnis vaidmenų derinimo poreikis (pavyzdžiui, dirbančiojo ir anūkus prižiūrinčiojo) diferencijuoja asmens gerovę ir skirtingus jos aspektus.

Antra, skaidymas į amžiaus kohortas leido iš dalies kontroliuoti amžiaus kintamąjį ir pamatyti jo galimą poveikį anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių gerovei. Kitaip tariant, nuosekliai peržvelgus trijų amžiaus kohortų duomenis, galima buvo palyginti joje vykstančius gerovės pokyčius ir iš dalies nustatyti, kokią įtaką šiems pokyčiams daro amžius. Šis būdas neleidžia tiksliai išmatuoti paties kaitos proceso, pavyzdžiui, kaip anūkų priežiūra ilgainiui nulemia senelių gerovės kaitą. Šiam rezultatui pasiekti būtų tikslingą ateityje atlikti longitudinių duomenų analizę. Vis dėlto čia pasirinktas analizės būdas leidžia gana tiksliai išmatuoti su amžiumi sietinus gerovės pokyčius, nes tiriant bendrą anūkus prižiūrinčiųjų ir neprižiūrinčiųjų populiaciją ir lyginant šių senelių gerovę priklausomai nuo jų užimtumo statuso (dirba ar yra pensijoje), bet ne pagal amžių, kyla rizika amžiaus efektą gerovei supainioti su užimtumo efektu.

Palyginus skirtingo amžiaus dirbančių ir pensijoje esančių abiejų lyčių senelių grupes, galima teigti, kad skirtingų gerovės aspektų bei bendrieji subjektyvios ir objektyvios gerovės indeksai viršija vidutinę penkių balų reikšmę dešimties balų skalėje. Kai kuriose gerovės srityse anūkų priežiūros veikla diferencijuoja gerovės rodiklius, tačiau ne visose. Ypač diferencijuoti pagal šį kriterijų yra objektyvios santykių gerovės indeksas ir atskirų jos komponentų reikšmės. Toliau norėtume panagrinėti atskirų gerovės aspektų rodiklius ir jų sąsajas su senelių užimtumo statusu, amžiumi ir anūkų priežiūros pagalbos teikimu.

Veikla ir išsilavinimas. Objektyvios su veikla ir išsilavinimu susijusios gerovės lygis, t. y. respondento bei jo sutuoktinio/partnerio išsilavinimo lygis bei užimtumo statusas, statistiškai reikšmingai skiriasi įvairiose senelių grupėse. Bendrai jis svyruoja tarp 6–7 balų. Vis dėl to matyti tik neryški tendencija, kad veiklos ir išsilavinimo objektyvios gerovės lygis yra mažesnis tarp anūkus prižiūrinčiųjų nei tokios pagalbos neteikiančiųjų. Kiek ryškesnis šis skirtumas yra tarp moterų nei vyrų. Statistiškai reikšmingi objektyvūs su veikla ir išsilavinimu susiję skirtumai labiau matomi ne pagal priežiūros teikimą, o pagal užimtumo statusą bei lytį (dirbančių objektyvūs veiklos ir išsilavinimo lygis aukštesnis nei pensininkų, o vyrų – aukštesnis nei moterų). Galima apibendrinti, kad atmetus užimtumo skirtumus (t. y. dirba seneliai ar yra pensijoje) kurie lemia šios gerovės srities lygį dirbančiųjų naudai, anūkus prižiūrinčių senelių išsilavinimas yra kiek žemesnis nei tokios pagalbos neteikiančių. Galime daryti prielaidą, kad aukštesnį išsilavinimą turintys seneliai yra

labiau įsitraukę į veiklas kitose srityse, ir tokie daugialypiai vaidmenys sunkiau suderinami (konfliktuoja) su anūkų priežiūros pagalbos teikimu.

Subjektyvios su veikla ir išsilavinimu susijusios gerovės indeksas, t. y. pasitenkinimo užimamu statusu rodiklis, nerodo statistiškai reikšmingų skirtumų tarp analizuojamų grupių (dirbančių ar pensininkų moterų bei vyrų, kurie prižiūri ir neprižiūri anūkus). Bendrai čia analizuojamoje senelių grupėje šis subjektyvios gerovės indeksas svyruoja tarp 5–6,5 balo. Vis dėlto, peržvelgus duomenis detaliau, būtų galima atsargiai kelti prielaidą, kad buvimas pensijoje ir anūkų priežiūra kelia mažiau įtampos ir skatina geriau vertinti savo turimą statusą, nei darbinės veiklos ir anūkų priežiūros derinimas. Tokią prielaidą skatina daryti skirtingi subjektyvios su veikla ir išsilavinimu susijusios senelių gerovės vertinimai, kurie rodo, kad anūkus prižiūrintys dirbantys seneliai yra mažiau patenkinti savo užimamu statusu (t. y. darbu, kurį dirba ir savo darbo užtikrintumu), nei anūkų neprižiūrintys. Remiantis vaidmenų apkrovos teorija, pasitenkinimą savo statusu turėtų mažinti kelių sričių išsipareigojimų derinimas, dėl kurio kyla įtampa. Tačiau dėl mažo reikšmingumo lygmens šią prielaidą reiktų tikrinti detaliau ir naudojant kiek kitokias metodikas. Anūkus prižiūrintys seneliai pensininkai, priešingai, yra labiau patenkinti savo buvimu pensijoje, nei tokios pagalbos neteikiantys seneliai pensininkai. Seneliams pensininkams anūkų priežiūra galbūt teikia reikalingumo, įtraukimo, emocinio saugumo jausmus ir nesant būtinybei senelių išsipareigojimus derinti su kitais, pavyzdžiui, profesiniais/darbiniais, pasitenkinimas savo statusu gerėja.

Pajamos ir turtas. Analizuojant pajamas ir turtą kaip objektyvios gerovės matmenį (t. y. namų ūkio nario(-ų) statusą būsto valdymo atžvilgiu, finansines galimybes įsigyti paslaugas ir daiktus, vidutines namų ūkio pajamas) paaiškėjo, kad yra statistiškai reikšmingi skirtumai tarp senelių. Ryškiausi skirtumai tarp senelių atsiskleidžia palyginus jų užimtumo statusą. Natūralu, kad dirbančiųjų materialinė gerovė yra aukštesnė nei pensininkų. Čia taip pat galima buvo patikslinti jau ankščiau aptartas materialinės gerovės sąsajas su anūkų prižiūra. Analizė parodė, kad vis dėl to negalima būtų vienareikšmiškai teigti, kad anūkus dažniau prižiūri geresnę materialinę gerovę turintys seneliai, bent amžiaus grupėje nuo 55 iki 69 metų. Lyginant anūkus prižiūrinčiųjų ir neprižiūrinčiųjų senelių grupes, aukštesni materialinės objektyvios gerovės vidurkiai būdingi anūkus prižiūrintiems vyresniems, t. y. 60–64 ir 65–69 metų amžiaus seneliams. Pavyzdžiui, 65–69 metų amžiaus anūkus prižiūrinčių pensininkų vyrų gerovė siekia 6,15, o neprižiūrinčių – 5,79, to paties amžiaus moterų, atitinkamai – 6,07 ir 5,56 balų. Tarp jaunesnės kohortos, 55–59 metų senelių, materialinės gerovės skirtumai pasireiškė atvirkščiai – anūkus prižiūrinčių senelių objektyvi materialinė gerovė yra prastesnė nei neprižiūrinčių. Čia anūkus prižiūrinčių dirbančių vyrų gerovė siekia 6,85, o neprižiūrinčių – 7,03, moterų atitinkamai 6,27 ir 6,59 balų.

Reikšmingi subjektyvios su pajamomis ir turtu siejamos gerovės skirtumai analizuojamose senelių grupėse nenustatyti. Nėra didelių skirtumų tame, kaip seneliai vertina tai, ar jiems pakanka namų ūkio pajamų pragyvenimui ir koks jų pasitenkinimas būstu. Visose čia nagri-

nėjamose senelių kohortose šis gerovės indeksas svyruoja nesmarkiai – tarp 5 ir 6 balų.

Sveikata. Paaiškėjo, kad objektyvią su sveikata susijusią gerovę (ligos, fizinių ar protinių sutrikimų ar neįgalumo nebuvimą) tiriamoje senelių populiacijoje galima vertinti geriausiai. Šios gerovės srities indeksas lyginant su kitomis gerovės sritimis, yra aukščiausias. Šios gerovės skirtumai tarp senelių grupių yra statistiškai reikšmingi. Aukščiausi yra dirbančiųjų rodikliai, – jie lenkia pensininkų rodiklius ir tai nėra susiję vien su amžiumi, nes vienoje amžiaus kohortoje, pavyzdžiui, 60–64 metų amžiaus senelių grupėje, šie rodikliai skiriasi priklausomai nuo užsiėmimo statuso. Dirbančiųjų vyrų ir moterų sveikatos gerovės indeksas svyravo tarp 7–8 balų, o tos pačios kohortos pensininkų – tarp 6,5 ir 7,5 balų. Objektyvių sveikatos rodiklių skirtumai anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių grupėse aiškios diferenciacijos neturėjo. Jie buvo aiškiau išreikšti vyriausioje senelių kohortoje. Čia anūkus prižiūrintieji pasižymėjo aukštesniais geros sveikatos rodikliais nei neprižiūrintys. Pavyzdžiui, anūkus prižiūrinčiųjų senelių pensininkų objektyvios sveikatos gerovės indeksas siekė 7,45, o neprižiūrinčiųjų – 6,91, močiūčių – atitinkamai 7,24 ir 6,65 balus. Geresnę sveikatą greičiausiai turi aktyvūs seneliai, dalyvaujantys anūkų priežiūroje, tuo tarpu prastesnė sveikata, kaip buvo minėta, gali būti apribojimas, trukdantis įsitraukti į intensyvesnės anūkų priežiūros tinklus.

Priešingai nei objektyvūs sveikatos parametrai, subjektyvus savo sveikatos vertinimas, kaip vienas iš subjektyvios gerovės matmenų, yra viena iš žemiausius rodiklius turinčių gerovės sričių. Jis svyruoja tarp 3,5 ir 5 balų. Kitaip ta-

riant, seneliai subjektyviai savo sveikatą vertina žymiai prasčiau nei ją apibūdina pagal objektyvius kriterijus. Subjektyvios sveikatos gerovės skirtumai reikšmingai skiriasi tarp analizuojamų senelių grupių. Kaip ir objektyvios sveikatos atveju, reikšmingi skirtumai būdingi lyginant užimtumo statusą: mažiausiai savo sveikata patenkinti pensininkai, kiek pozityviau ją vertina dirbantys seneliai. Lyties, amžiaus bei pagalbos prižiūrint anūkus teikimas ar neteikimas nėra reikšmingai susiję su subjektyvia senelių sveikatos gerove.

Emocinė gerovė. Emocinės subjektyvios gerovės indeksas taip pat reikšmingai skiriasi tarp analizuojamų senelių grupių. Skirtingose grupėse ir kohortose jis svyruoja tarp 6 ir 7,5 balų. Seneliai skirtingai vertina savo aktualius emocinius išgyvenimus, jausmus bei būsenas netolimoje praeityje, taip pat nevienodai jaučia tai, kiek jie yra savo padėties šeimininkais. Analizė parodė, kad yra aiškūs skirtumai tarp prižiūrinčių anūkus ir tokios pagalbos neteikiančių senelių, tačiau skirtumai priklauso nuo užimtumo statuso ir kohortos. Jie labiau skiriasi tarp vyrų nei tarp moterų. 60–69 metų amžiaus anūkus prižiūrintys pensininkai vyrai pasižymi didesne emocine gerove nei to nedarantieji. Pirmųjų gerovės indeksas šioje srityje siekia apie 7 balus, o neprižiūrinčiųjų – apie 6,5. Tuo tarpu dirbančių ir anūkus prižiūrinčių senelių, priešingai, emocinės gerovės indeksas žemesnis (6,73) nei neprižiūrinčių (7,31). Aukštesnę anūkus prižiūrinčių nei neprižiūrinčių pensininkų emocinę gerovę vėl galima sieti su jų socialiniu įsitraukimu. Pagalba suaugusiems vaikams turėtų skatinti emocinį artumą, kurti galimybes teikti bei

6 lentelė. Senelių objektyvi santykių gerovė pagal jų amžių, lytį ir anūkų priežiūros pagalbos teikimą

			Objektyvi santykių gerovė	
			Vyrai	Moterys
55-59	Dirbantys	Neprižiūri	5,68	3,96
		Prižiūri	6,26	3,72
60-64	Pensininkai	Neprižiūri	5,85	3,48
		Prižiūri	7,23	2,96
	Dirbantys	Neprižiūri	4,50	4,10
		Prižiūri	6,09	3,73
65-69	Pensininkai	Neprižiūri	4,61	2,41
		Prižiūri	6,00	3,02

gauti emocinę paramą. Tuo tarpu dirbantiems, kurie ir taip jau turi išpareigojimų, papildomas senelių vaidmuo gali kelti įtampą ar konfliktus. Šie rezultatai leidžia pagrįsti vaidmenų apkrovos koncepcijos idėjas.

Tarp moterų, kaip minėta, emocinės gerovės skirtumai nebuvo reikšmingi. Jauniausioje kohortoje buvo nustatyti gerovės skirtumai tarp lyčių, bet ne tarp anūkus prižiūrinčiųjų ir to nedarančiųjų. Vyru emocinė gerovė čia buvo kiek aukštesnė nei moterų.

Vaikų skaičius. Analizės metu buvo matuojamas toks objektyvios gerovės parametras kaip respondento vaikų skaičius. Jo indeksas modeliuotas apskaičiuoti, ar respondentas yra susilaukęs kartų tęstinumą užtikrinančio vaikų skaičiaus. Kokie nors reikšmingi skirtumai tarp anūkus turinčių senelių grupių nenustatyti (nei lyginant pagal senelių išitraukimą į anūkų priežiūrą, nei pagal lytį ar kitus kriterijus). Visose grupėse šis gerovės indeksas buvo gana aukštas – svyravo apie 8 balus.

Santykiai šeimoje. Skirtingose vyrų ir moterų grupėse nustatyti reikšmingi dar vienos

objektyvios gerovės srities – santykių šeimoje tarp sutuoktinių/partnerių – kokybės skirtumai. Tai daugiausia prieštarų vertinimų sulaukusi gerovės sritis. Šios gerovės indeksas skirtingose senelių grupėse svyruoja tarp 2,5 ir 7 balų. Matyti, kad labai skiriasi anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių, dirbančių ir pensininkų, vyrų ir moterų gerovės indeksas, apimantis santuokinį statusą, namų ūkio darbų pasidalijimą, sprendimų priėmimą namų ūkyje, nesutarimų namų ūkyje dėl skirtingų dalykų dažnį. Didžiausi šios gerovės indekso skirtumai susiję su lytimi ir amžiumi. Anūkus prižiūrinčių vyrų šios gerovės srities indeksas yra reikšmingai aukštesnis nei anūkus neprižiūrinčiųjų, o vyrų gerovė yra didesnė nei jų bendraamžių moterų (6 lent.). Vienai kohortai priklausančių anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių moterų gerovės indeksai nesiskiria taip smarkiai, kaip vyrų.

Šiuos gerovės skirtumus gali paaiškinti du dalykai – santuokinio senelių ir močiukių statuso skirtumai bei nesimetriškas namų ūkio darbų pasidalijimas tarp sutuoktinių. Detalesnė analizė atskleidė, kad, lyginant su neprižiūrinčiais, anū-

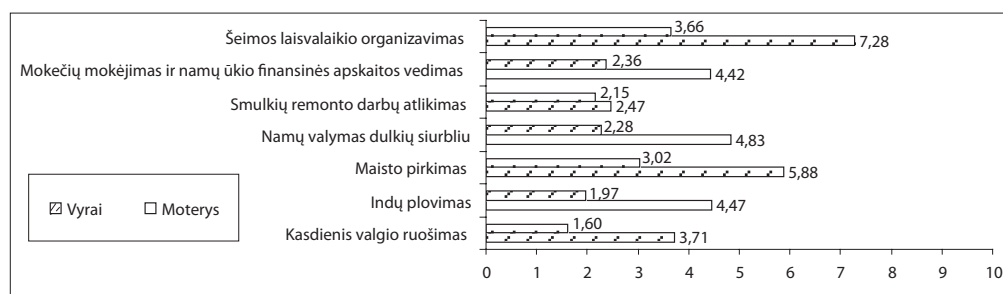
kus prižiūrintys seneliai dažniausiai turi partnerę, o tarp anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių moterų nėra diferenciacijos pagal jų santuokinį statusą. Čia vėl dar kartą prisiminti jau anksčiau konstatuotą faktą, kad anūkų priežiūros tinklas konstruojamas per moterišką liniją šeimoje – išsiskyrę vyrai rečiau prižiūri anūkus nei išsiskyrusios moterys. Taigi ši ypatybė pasireiškia tuo, kad tarp anūkus prižiūrinčių yra ženkliai daugiau vienišų (išsiskyrusių ar našlių) moterų nei vyrų. Pavyzdžiui, tirtose senelių grupėse partnerės neturinčių vyrų buvo 17,17 proc., o partnerio neturinčių moterų 52,61 proc. Šis faktas blogina moterų objektyvios santykių gerovės lygį lyginant su vyrais. Pagal santuokinį statusą šis moterų gerovės komponento įvertis siekia 4,74, o vyrų – 8,28.

Moterų gerovės lygį labiau nei vyrų taip pat mažina ir nesimetriškas namų ūkio darbų pasidalijimas (4 pav.). Skirtumai ypač ryškūs pasiskirstant taip vadinamus „moteriškus“ darbus. 4 pav. pateikiami objektyvią santykių gerovę lemiantys veiksmų įverčiai nurodo kiek

simetriškai yra dalijamasi namų ūkio darbais respondentų namų ūkiuose – aukštesnis įvertis reiškia simetriškesnį namų ūkio darbų pasidalijimą. Respondentams reikėjo nurodyti, kas namuose dažniausiai atlieka tam tikrus darbus: jis, sutuoktinis, kitas asmuo ar tie darbai yra lygiai pasidalijami tarp sutuoktinių. Pastaruoju atveju yra pasiekiamas aukščiausias gerovės rodiklis. Matyti, kad moterys dažniau nei vyrai nurodė darbų namuose pasidalijimo simetrijos trūkumą ir tų darbų atlikėjomis įvardijo save.¹⁰

Šie duomenys sutampa su daugelio kitų tyrimų, tame tarpe ir pirmosios „Kartų ir lyčių tyrimo“ bangos (2006 metų) duomenimis; jie ne vien patvirtina, kad moterys namų ūkio darbus vis dar atlieka dažniau nei vyrai, bet ir atskleidžia ir tai, kad šie darbai pačių moterų neretai yra laikomi moteriškos dispozicijos sritimi. (Reingardė 2009; Kraniauskas 2009; Purvanecienė 2003; Reingardė 2004; Kane and Sanchez 1994; Thompson and Walker 1989).

Kitų moterų ir vyrų objektyvią santykių gerovę apibūdinančių komponentų (įvairių spren-

4 paveikslas. Kai kurie objektyvios santykių gerovės komponentų įverčiai pagal lytį 55–69 m. amžiaus senelių grupėje (vidutiniai vertinimo rangai)

¹⁰ Be abejo reiktų pažymėti, kad čia tirtai populiacijai būdinga tai, jog skirtingai nuo respondentų vyrų, kurių dauguma turėjo partneres ir turėjo galimybę dalintis namų ūkio darbais, bene pusė respondenčių moterų neturėjo partnerio ir tokios namų ūkio darbų pasidalijimo galimybės.

dimų namuose priėmimo lygiavertiškumo tarp partnerių bei konfliktų dažnio) įvėrcių reikšmės iš esmės nesiskyrė. Galima būtų daryti prielaidą, kad mūsų nagrinėjamu atveju moterims, ypač dirbančioms močiutėms, greta didesnio namų ūkio darbų krūvio, nulemta nesimetriško darbų namuose pasidalijimo ir neretai partnerio nebuvimo, tenka ir anūkų priežiūra, o tai ne vien didina įtampą ir konfliktų tikimybę, bet mažina objektyvią gerovę.

Subjektyviosios su santykiniais susijusios gerovės rodikliai taip pat reikšmingai skyrėsi tarp senelių. Tiesa, šie skirtumai pirmiausia susiję su lytimi: savo santykius su sutuoktiniu palankiau vertina vyrai nei moterys. Vyrų vertinimas vidutiniškai yra kiek aukštesnis nei vidurinė skalės reikšmė, – šios gerovės indeksas siekia 6 balus. Tuo tarpu moterų subjektyvios santykių gerovės indeksas nepakyla virš vidurkio – 5 balų. Galima sakyti, kad tai taip pat tipiškas santykių tarp sutuoktinių/ partnerių ypatumas. Pavyzdžiui, 2004 m. Lietuvoje atliktame tyrime¹¹ apie moterų ir vyrų santykių santuokoje vertinimą nustatyta, kad nepatenkintų santykiniais moterų yra net tris kart daugiau nei vyrų, ypač vyresnėje amžiaus grupėje (Maslauskaitė 2005). Mūsų analizė parodė, kad palankiau savo santykius su partnere vertina tirtų kohortų vyrai, kurie padeda prižiūrėti anūkus, nei tie kurie nepadedą. Čia nėra skirtumo tarp dirbančiųjų ir pensininkų. Tiesa, vyriausioje senelių kohortoje santykių vertinimas nėra susijęs su anūkų priežiūra. Taip yra ir visose šiame straipsnyje tirtose moterų grupėse, – savo santykius su partneriu visos vertino vienodai vidutiniškai.

Senelių gerovei apibendrinti panaudojome bendruosius subjektyvios ir objektyvios gerovės indeksus. Analizuojant bendrosios objektyvios gerovės lygį nustatyti reikšmingi skirtumai tarp senelių grupių. Šio indekso reikšmės svyruoja tarp 6 ir 7 balų. Vis dėl to galima būtų sakyti, kad bendro objektyvios gerovės indekso skirtumai yra labiausiai susiję su senelių užimtumo statusu ir lytimi, nei su anūkų priežiūros pagalbos teikimu ar neteikimu. Matyti, kad tirtose senelių populiacijoje aukštesnis objektyvios gerovės indeksas labiau būdingas vyrams nei moterims. Dirbančiųjų gerovė yra taip pat didesnė nei pensininkų. Galiausiai galima pridurti ir tai, kad padedančių prižiūrėti anūkus vyrų gerovė skirtingose vyrų užimtumo grupėse ir kohortose yra kiek aukštesnė nei toms pačioms grupėms priklausančių ir anūkus neprižiūrinčių vyrų. Objektyvi moterų gerovė anūkus prižiūrinčiųjų ir neprižiūrinčiųjų grupėse beveik nesiskyrė, tik vyriausioje kohortoje anūkus prižiūrinčios buvo pasiekusios aukštesnę objektyvią gerovę, nei tokios pagalbos neteikiančios.

Bendrasis subjektyviosios gerovės indeksas taip pat reikšmingai skyrėsi skirtingose senelių grupėse. Tačiau šio indekso skirtumus labiausiai lėmė senelių užimtumo statusas ir lytis. Jo reikšmės koncentravosi apie 5,5 balo. Anūkus prižiūrinčių ir neprižiūrinčių senelių grupėse pagal šį požymį aiškios subjektyvios gerovės indekso diferenciacijos nebuvo. Taigi kelių vaidmenų derinimas – darbinio užimtumo bei pagalbos prižiūrėti anūkus – akivaizdžios reikšmingos įtakos bendram subjektyvios gerovės indeksui

¹¹ Tyrimas atliktas kaip dalis mokslo projekto „ES plėtra ir įtaka moterų padėčiai Lietuvoje“, kurį koordinavo VDU Sociologijos katedra

neturi, o veikia tik atskirus gerovės aspektus. Atskirų gerovės aspektų analizė parodė, kad dažniausiai gerovės skirtumai susiję senelių amžiumi, užimtumu, lytimi, ir (retai) su senelių dalyvavimu anūkų priežiūroje. Vis dėl to yra keli gerovės aspektai, objektyvi su santykiais susijusi gerovė bei emocinė gerovė, kurių indeksai skiriasi tarp anūkų priežiūros pagalbą teikiančių ir neteikiančių senelių. Šią gerovės diferenciaciją iš dalies galima susieti ir su įvairialypių vaidmenų derinimo pasekmėmis. Galima kelti prielaidą, kad dirbančiojo (tiek apmokamą darbą už namų ribų, tiek neapmokamą darbą namuose) ir anūkus prižiūrinčiojo vaidmenų derinimas, regis, kelia tam tikrą konfliktą, pasireiškiantį žemesniu kai kurių sričių gerovės lygiu.

Išvados

Remiantis solidarumo bei konflikto teorinėmis koncepcijomis, straipsnyje analizuota senelių pagalba prižiūrint anūkus Lietuvoje. Kelti klausimai, kokios anūkus prižiūrinčių senelių charakteristikos, kokie veiksniai lemia įsitraukimą į anūkų priežiūros tinklus bei tai, ar senelių vaidmens derinimas su kitais asmens įsipareigojimais turi įtakos vyresniojo amžiaus asmenų gerovei bei atskiriems jos aspektams.

Paaiškėjo, kad aktyviausiai senelių vaidmuo yra atliekamas nuo 50-ties iki 65-rių metų. Pagal anūkų priežiūrą Lietuvą galima priskirti prie šalių, kuriose pagalbos, gaunamos iš šeiminių tinklų, lygis yra gana aukštas. Tai gali būti susiję su aukštais lūkesčiais dėl senelių vaidmens atlikimo bei vaikų priežiūros sistemos apribojimais.

Svarbiausi statistiškai reikšmingi veiksniai, lemiantys senelių dalyvavimą anūkų priežiūroje, yra senelių lytis, santuokinis statusas, sveikatos

vertinimas bei gyvenimas kartu arba atskirai su anūkais. Lietuvos duomenys patvirtino tradicinį anūkų priežiūros modelį: anūkus dažniau prižiūri moterys, o vyrų šansai prižiūrėti gerokai mažesni nei moterų. Be to, anūkų priežiūros pagalba struktūruojama pagal moterišką šeimos liniją. Specifiniai lyčių skirtumai atsiskleidė ir analizuojant santuokinio statuso veiksnį: vyrai įsitraukę tik į anūkų iš dabartinės partnerystės priežiūrą, o moterys prižiūri tiek anūkus iš ankstesnės partnerystės, tiek iš esamos, ypač dukterų. Susituokusių senelių šansai prižiūrėti anūkus yra apie du kartus didesni nei išsiskyrusių.

Atsižvelgiant į tai, kad apie pusę anūkus prižiūrinčių senelių yra dirbantys, pagrįsta klausti, kokias pasekmes vaidmenų derinimas turi senelių gerovei? Siekiant atsakyti į šį klausimą, anūkus prižiūrintys bei neprižiūrintys seneliai grupuoti pagal amžiaus kohortas ir užimtumo statusus. Objektyviai bei subjektyviai senelių gerovei matuoti naudotas Demografinių tyrimų institute sukurtas su demografiniais procesais susijęs gerovės indeksas, į kurį įtrauktos įvairios gerbūvį apibūdinančios sritys (*veikla ir išsilavinimas, pajamos ir turtas, santykiai, sveikata, vaikai ir emocinė gerovė*). Analizuojant atskiras gerovės indekso sritis, statistiškai reikšmingi skirtumai dažniausiai nustatyti ne pagal priežiūros teikimą, o pagal kitus kriterijus (užimtumo statusą, lytį, amžių). Visgi kai kuriose gerovės srityse (objektyvios su santykiais susijusios gerovės ir emocinės gerovės) išryškėję skirtumai leidžia kalbėti apie įtampas, atsirandančias derinant kelis vaidmenis: anūkus prižiūrinčių dirbančių vyrų emocinė gerovė prastesnė nei anūkus prižiūrinčių pensininkų. O anūkus prižiūrinčių moterų objektyvi su santykiais susijusi gerovė

yra prastesnė nei jų bendraamžių vyrų, o anūkus prižiūrinčių vyrų – geresnė nei neprižiūrinčių. Šis rezultatas sietinas su santuokinio senelių ir močiūčių statuso skirtumais bei netolygiu namų ūkio darbų pasidalijimu tarp sutuokti-

nių. Galima kelti prielaidą, kad turint daugiau įsipareigojimų (kurie susiję su apmokamu darbu bei anūkų priežiūra), vaidmenų derinimas, regis, kelia tam tikrą konfliktą, pasireiškiantį žemesniu kai kurių sričių gerovės lygiu.

LITERATŪRA

1. Baker, Lindsey A.; Silverstein, Merrill. 2008. „Preventive Health Behaviors Among Grandmothers Raising Grandchildren,” *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences* 63(5): S304-11.
2. Bengston, Vern L.; Richards, Leslie N.; Roberts, Robert E. 1991. „Intergenerational Solidarity in Families: Untangling the Ties that Bind” in Susan. P. Pfeifer, Marvin. B. Sussman, (eds.) *Families: Intergenerational and Generational Connections*. New York, London: The Haworth Press.
3. Bengston, Vern L. 2001. Beyond the Nuclear Family: „The Increasing Importance of Multigenerational Bonds”, *Journal of Marriage and Family* 63(1): 1-16.
4. Blustein, Jan; Sewin Chan; Guanais, Frederico C. 2004. „Elevating Depressive Symptoms Among Caregiving Grandparents”, *Health Services Research* 36(6): 1671-89.
5. Bowers, Bonita F.; Myers, Barbara J. 1999. „Grandmothers Providing Care for Grandchildren: Consequences of Various Levels of Caregiving”, *Family Relations* 48(3): 303-311.
6. Connidis, Ingrid A.; McMullin, Julie A. 2002a. „Ambivalence, Family Ties and Doing Sociology”, *Journal of Marriage and the Family* 64(3): 594-601.
7. Connidis, Ingrid. A.; McMullin, Julie A. 2002. „Sociological Ambivalence and Family Ties: A Critical Perspective”, *Journal of Marriage and the Family* 64 (3): 558-567.
8. Coser, Lewis. A. 1956. *The Functions of Social Conflict*. New York: The Free Press, London: Macmillan.
9. Coser, Rose. L. 1966. Role Distance, „Sociological Ambivalence, and Transitional Status System”, *American Journal of Sociology* 72: 173-187.
10. Denham, Thomas E.; Smith, Craig W. 1989. „The Influence of Grandparents on Grandchildren: A Review of the Literature and Resources”, *Family Relations* 38: 345-350.
11. Fuller-Thomson, Esme; Minkler, Meredith. 2000. „The Mental and Physical Health of Grandmothers Who Are Raising Their Children”, *Journal of Mental Health and Aging* 6: 311-751.
12. Gedvilaitė-Kordušienė, Margarita. 2011. „Tarpgeneraciniai santykiai ir juos lemiantys veiksniai”. *Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
13. Glaser, Karen; di Gessa June, Giorgio. 2012. „Grandparenting in Europe: Main study Preliminary Findings Briefing”.
14. Goode, William J. 1960. „A Theory of Role Strain”, *American Sociological Review* 25: 483-496.
15. Hammarström, Gunhild. 2005. „The Construct of Intergenerational Solidarity in a Lineage Perspective: A Discussion on Underlying Theoretical Assumptions”, *Journal of Aging Studies* 19: 33-51.
16. Honk, Junkuk; Seltzer; Marcha M. 1995. „The Psychological Consequences of Multiple Roles: The Nonnormative Case”, *Journal of Health and Social Behaviour* 36(4): 386-398.
17. Juozulynas, Algirdas; Prapiestis, Jonas; Jurgelėnas, Antanas; Valeikienė, Vaineta; Savičiūtė, Rasa; Miglinė, Vilma. 2009. „Pensijinio amžiaus žmonių gyvenimo kokybės tyrimai Vilniaus mieste”, *Gerontologija* 10(2): 83-91.
18. Juozulynas, Algirdas; Jurgelėnas, Antanas; Prapiestis, Jonas ; Butikis, Mindaugas. 2010. „Gyvenimo kokybės ir socialinių veiksmų tarpusavio ryšys”, *Gerontologija* 11(1): 37-42.

19. Juozulynas, Algirdas; Jurgelėnas, Antanas; Filipavičiūtė, Rima; Butkienė, Birutė; Alekna, Vidmantas; Savičiūtė, Rasa. 2010. „Gyvenimo kokybės prognozavimo galimybė senstančioje visuomenėje“, *Gerontologija* 11(3): 141–147
20. Jurgelėnas, Antanas; Juozulynas, Algirdas; Butkienė, Birutė; Butikis, Mindaugas; Savičiūtė, Rasa. 2008. „Gyvenimo kokybės ir amžiaus integravimo bruožai“, *Gerontologija* 9(4): 207–213.
21. Jurgelėnas, Antanas; Juozulynas, Algirdas; Butikis, Mindaugas; Greičiūtė, Kristina. 2007. „Senėjimas ir gyvenimo kokybė“, *Gerontologija* 8(2): 92–96.
22. Kane, Emily W.; Sanchez, Laura. 1994. „Family Status and Gender Inequality at Home and Work“, *Social Forces* 72(4): 1079–1102.
23. Kanopienė, Vida; Mikulionienė, Sarmitė. 2006. „Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai“, *Gerontologija* 7(4).
24. Kivett, Vira R. 1991. „The Grandparent-Grandchild Connection“ in Susan P. Pfeifer, Marvin B. Sussman (eds.) *Families: Intergenerational and generational connections*. New York, London: The Haworth Press.
25. Kraniauskas, Liutauras. 2009. „Vyriškas ir moteriškas šeimos pasaulis: struktūros poveikis ar tapatumo konstravimo strategija?“ kn. *Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės*. (red. Vlada Stankūnienė, Aušra Maslauskaitė). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas: 169–219.
26. Kraniauskienė, Sigita. 2011. *Tapsmas suaugusiuoju: Jaunimo socialinė branda Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
27. Lazutka, Romas; Skučienė, Daiva. 2005. „Pagyvenusių asmenų užimtumas“ kn. *Lietuva Europos Sąjungoje: pirmieji metai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Firidas: 117–28.
28. Lazutka, Romas; Žalimienė, Laima; Andrejeva, Lina; Skučienė, Daiva; Mikulionienė, Sarmitė. 2004. „Pagyvenusių ir senų žmonių gerovė“, *Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas: 55–78. ISBN 9955-531-14-2.
29. Lüscher, Kurt; Pillemer, Karl. 1998. „Intergenerational Ambivalence: A New Approach to the Study of Parent-Child“, *Journal of Marriage and the Family* 60(2): 413–425.
30. Marks, Stephen R. 1977. „Multiple Notes on Human Energy, Time and Commitment“, *American Sociological Review* 42(6): 921–936.
31. Marvin B. Sussman; Steinmetz, Suzanne K.. 1987. *Handbook of Marriage and the Family, 1st Ed.* New York: Plenum Press.
32. Maslauskaitė, Aušra. 2005. „Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimose“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 1: 122–133.
33. Mikulionienė, Sarmitė. 2002. „Senyvo amžiaus žmonių gyvenimo sąlygos“ kn. *Lietuvos gyventojai* (ats. red. V. Stankūnienė). *Lietuvos gyventojai*. LFSI, DTC: Vilnius.
34. Mikulionienė, Sarmitė. 2003. „Vyresnio amžiaus žmonių socialinė apsauga: darbas, pensija ir parama“ kn. *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. (ats. red. V. Stankūnienė). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas: 212–274.
35. Minkler, Meredith; Fuller-Thomson, Esme. 1999. „The Health of Grandparents Raising Grandchildren: Results of a National Study“, *American Journal of Public Health* 89: 1384–1389.
36. Minkler, Meredith. 1999. „Intergenerational Households Headed by Grandparents: Contexts, Realities, and Implications for Policy“, *Journal of Aging Studies* 13(2): 199–218.
37. Muller, Ziva; Litwin, Howard. 2011. „Grandparenting and Psychological Well-being: How Important Is Grandparent Role Centrality?“, *European Journal of Ageing* 8(2): 109–118.
38. Okunevičiūtė-Neveauskienė, Laima; Moskvina, Julija. 2007. „Vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojų profesinio mokymo ir konsultavimo poreikiai“, *Gerontologija* 8(4): 236–245.
39. Parrot, Tonya M.; Bengston, Vern L. 1999. „The Effects of Earlier Intergenerational Affection, Normative Expectations, and Family Conflict on Contemporary Exchanges of Help and Support“, *Research on Aging* 21: 73–105.
40. Pennec, Sophie. 1997. „Four Generations in France“, *Population: An English Section* 9: 75–101.
41. Pivorienė, Jolanta. 2008. „Pagyvenusių ir senų žmonių vaidmenų kaita šeimoje“, *Socialinis darbas* 7(1): 41–45.
42. Presser, Harriet B. 1989. „Some Economic Complexities of Child Care Provided by Grandmothers.“ *Journal of Marriage and the Family* 51: 581–591.

43. Purvaneckienė, Giedrė. 2003. „Darbo ir šeimos pareigų derinimas“. Prieiga internete: www.lygus.lt/seimairdarbas/
44. Reingardė, Jolanta. 2004. „Moterų karjeros ir šeimos dilemos“. *Sociologija: mintis ir veiksmas* 1: 59–72.
45. Reingardė, Jolanta. 2009. „Šeimos ir darbo vaidmenų derinimas: konflikto perspektyva“ kn. *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės* (sudarė Vlada Stankūnienė, Aušra Maslauskaitė). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
46. Solomon, C. Jennifer; Marx, Jonathan. 1999. „Who Cares? Grandparent/ Grandchild Housholds“, *Journal of Women Aging* 11(1): 3–25.
47. Stankūnienė, Vlada; Mikulionienė, Sarmitė. 2003. *Socio-Economic Status and Living Arrangements of Older Persons in Lithuania*. Economic Commission for Europe, United Nations, New York and Geneva, ISBN 92-1-116891-0.
48. Stankūnienė, Vlada; Jasilionienė, Aiva; Jančaitytė, Raminta. 2005. *Šeima, vaikai, šeimos politika: Modernėjimo prieštaros*. Vilnius: STI.
49. Stankūnienė, Vlada. 2009. „Kartų ir lyčių tyrimo metodologija, struktūra ir organizacija“, kn. *Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės* (red. V. Stankūnienė, A. Maslauskaitė). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas: 419–427.
50. Stepukonis, Faustas; Svensson, Torbjörn. 2007. „Gyvenimo kokybė vyresniame amžiuje“, *Gerontologija* 8(1): 55–65
51. Thompson, Linda; Alexis, Walker J. 1989. „Gender in Families: Women and Men in Marriage, Work, and Parenthood“, *Journal of the Marriage and the Family* 51: 845–871
52. Vaznonienė, Gintarė. 2010. „Subjektyvios pagyvenusių žmonių gyvenimo kokybės socialiniai ekonominiai veiksniai“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(27): 186–204.

ABSTRACT

GRANDPARENTS' CHILDCARE SUPPORT IN LITHUANIA: PREDICTORS AND CONSEQUENCES FOR WELL-BEING

Using theories of intergenerational solidarity and conflict, and data from the Demographic Research Institute's 2009 survey, 'Gender and Generations', this article analyses childcare support provided by grandparents in Lithuania. The survey results revealed that the most active grandparents are aged between 50 and 65, and that half of those grandparents participating in childcare also have a job. The most important factors determining grandparents' participation in childcare are gender, marital status, subjective health and whether grandparents and grandchildren live together or separately. To assess the connection between grandparents' well-being and their role in childcare, the Demographic Research Institute's well-being index, linked to demographic processes, was employed. The results show that childcare provision is related only to some aspects of grandparents' well-being; this article discusses the distribution of various aspects of well-being by the provision or non-provision of childcare and by other crucial predictors: the age, gender and employment status of grandparents.

Gauta: 2012 12 15 10

Pateikta spaudai: 2012 12 27

Klaipėdos universitetas, Sociologijos katedra

El. paštas: sigita.kranciauskiene@ku.lt;

sigitak@yahoo.com

Demografinių tyrimų institutas,

El. paštas: mgedvilaite@gmail.com